

"KUNST IS GERELATEERD AAN VEEL ANDERE ELEMENTEN. WE ZIJN DE CIRKEL WAAR DE DIAMANT INZIT EN WAAR KUNST EN WETENSCHAP SAMENKOMEN."

© JEAN-MICHEL CLAOOT

"ZEG NOOIT CRISIS TEGEN EEN TIJDPERK"

Luttele dagen na het gesprek met Trends Style eindigde het mandaat van **PAUL DUJARDIN** als CEO & Artistiek directeur van **BOZAR**. Waardoor dit verhaal leest als zijn erfenis. Dujardin legt zich voortaan toe op de Europese relaties van het kunstencentrum en zal de 100^e verjaardag van Bozar, op 3 maart 2022, voorbereiden. "Meer dan ooit zijn musea plekken om mensen te ontmoeten."

| TEKST STEVEN GRAAUWMANS |

Het is 28 januari, tien dagen na het ontij, de brand en de waterschade zijn enorm. We wilden over de noodzaak van cultuur in deze historische tijden spreken, maar natuurlijk kunnen we niet om de brand heen. Paul Dujardin, op dat ogenblik nog CEO & Artistiek directeur Bozar: "Er is veel schade, ja, maar tegelijk gaf het nieuwe energie om meteen met de heropbouw te starten. De solidariteit was en is nog steeds zeer groot... en we zijn al weer open."

Hoe kan dat nu? Andere musea zijn soms jaren gesloten voor restauratiewerken. "Dat heeft alles te maken met de manier waarop het Paleis voor Schone Kunsten de voorbije vijftien jaar de restauratie aanpakte: door het creëren van technologische hubs konden we zeer snel de clusters, die de grootste schade leden, scheiden van de rest van het gebouw. Dit even als kleine *paranthèse*."

BAUHAUS & DE ROARING TWENTIES

Dujardin wil niet polemiseren – hij vertelt over de noodzaak van musea en dat je die niet zomaar kunt sluiten, toch niet voor herstellingswerken. "Dat kan je niet maken. Als het Paleis voor Schone Kunsten tien jaar zou sluiten, spreek je al gauw over minstens vijftien miljoen bezoekers. Dat is een hele generatie die niet de kans krijgt om grote kunstenaars als een Jean Fouquet of de Vlaamse Primitieven te zien op de manier dat ze die

hadden moeten zien. De geschiedenis is de belangrijkste manier om te *contextualiseren*. Dus moeten we naar musea gaan."

Musea, concertzalen, het zijn plekken die 'doorgeven'. "Dat is een van mijn credo's in de kunst: *le partage, transmettre*. Die chemie en de gezamenlijke verantwoordelijkheid van het individu en van het instituut is op dat vlak fundamenteel, en daar willen wij een rol in spelen. En daarin is het Paleis voor Schone Kunsten een heel atypisch huis: wij zijn geen opera, wij zijn geen dansinstituut, geen theater of geen museum." Hij gaat poëtisch en socio-economisch verder. "De cirkel waar de diamant inzit en waar kunst en wetenschap samenkomen. Kunst is een centraal gegeven in onze maatschappij en kunst is gerelateerd aan zoveel andere elementen. Zeker op dit punt in de geschiedenis, in deze transformatie. We zijn terug in de dulle jaren '20, las ik vorige week. En zo is het." "Bauhaus gaf aan hoe men op een crisis moet reageren. Toen was dat een reactie op een ideologische crisis na de Eerste Wereldoorlog." Bauhaus vertrok vanuit het idee van het zogenaamde *gesammtkunstwerk*, een samenspel van alle kunsten, Bauhaus wilde kunst verenigen met ambacht en massaproductie om een wereld zonder klassenonderscheid te maken. Dujardin: "Ook instellingen zoals het Paleis voor Schone Kunsten ontstonden om een betere wereld te creëren – de idee van de industriële revolutie. Met de coronacrisis zien we een grote *gap* ontstaan, een tweede golf van de digitale revolutie."

HET HYBRIDE MODEL

Met de coronacrisis stak de globale digitalisatie inderdaad een tandje bij. Intussen is iedereen gewend aan zoomen, online aankopen en contactloos betalen. Ook in Bozar zat men niet stil. Je kan er de tentoonstellingen digitaal bezoeken, met een live gids – in groep en rond een thema dat je zelf kiest. "Veel interessanter dan het anonieme, digitale bezoek van een museum", zegt Dujardin.

Ook de onlineconcerten trokken veel bezoekers. "Ik was onder de indruk van de participatie van de muzikanten. Zo was er de Beethoven-cyclus in december: Aka Moon dat de Opus 111 van Beethoven speelde, 25.000 bezoekers." Of Singing Brussels, een van de vele sociale, participatieve

Links: Paul Dujardin, gewezen CEO & Artistiek directeur van het Paleis voor Schone Kunsten. - Hierboven: brandschade in concertzaal Henry Le Boeuf.

“HET IS EEN TIJDSGEEST. WE MOETEN ONZE MENTALITEIT ALS SOCIALE WEZENS AANPASSEN EN IN DE NIEUWE DIGITALE WERELD DE JUISTE ACTIES ZOEKEN.”

• projecten van Bozar. Normaal gaat dat door in scholen, in 2020 was het helemaal digitaal. “Iedereen kon meedoen vanuit zijn eigen community, we gingen van 5000 naar 55.000 deelnemers.” “Een onlineconcert zal natuurlijk nooit een live performance vervangen. Nooit, nooit.” Het fysieke: de zalen, de sfeer, de concerten, het applaus... Maar toch. “We zitten niet meer in de covidcrisis, maar in het covidtijdperk. Het is een tijdsgeest. We moeten onze mentaliteit als sociale wezens aanpassen – we denken dat we allemaal samen zijn in deze hypergeconnecteerde wereld, maar dat zijn we niet. Evengoed is deze wereld hypergefragmenteerd. We moeten op zoek naar een hybride model, en in die nieuwe digitale wereld moeten we op zoek naar de juiste acties – wat is die nieuwe technologie en wat is zijn ethiek? We moeten dat in een perspectief plaatsen, in een nieuw samenwerkingsmodel dat die technologie ons geeft. Het biedt tal van opportuniteiten, maar we moeten ons bewust zijn van de gevaren.”

DE SPILL-OVER VAN DE KUNST

Er moet in dat digitale culturele landschap anders gedacht worden. Dujardin: “We doen vandaag allemaal hetzelfde. Radio wordt een museum, Bozar wordt radio/televisie. Enzovoort. De kunst is het medium en we mogen de trein niet missen. De moderne mobiliteit maakt dat we nu een andere markt ontdekken. Voor mij is er – buiten de toeristen van Parijs en Londen – een grote opportuniteit in Noordrijn-Westfalen – Bonn, Aken, de delta van de Maas, de Schelde en de Rijn tussen Rotterdam en Brussel. Waarom zijn we hier zo rijk geworden? Omdat we ons in het centrum bevinden, op de beste plaats van de wereld.” “Die mobiliteit heeft een ecologische impact. Bozar kan daarin functioneren, samen met Brussel en andere steden. Er zijn geen grenzen. Politieke grenzen kunnen nooit een impact hebben op wat wetenschappen en kunst kunnen realiseren, want die kleuren als *spillovers* buiten de grenzen. Dat is de realiteit van de sector, daar kan de politiek niks aan doen, welke grenzen ze ook creëert: taalgrenzen, confederalisme, alle modellen die je maar kan voorstellen.” Dujardin spreekt graag over politiek, met de nodige afstand. “Ik ben geen politicus, en ik wil zeker geen onnodige kritiek geven, maar ik wil wel kijken naar ons huishouden en kijken naar een *fair corporation*, hoe een model als België morgen kan functioneren. Er moet een nieuw paradigma ontstaan over hoe de culturele sector een model kan zijn van die *fair corporation* tussen de gefedereerde entiteiten. Want het is duidelijk: de Nationale Bank toonde aan dat de creatieve sector, met inbegrip van de entertainment- en de horecasector, het meest onder corona heeft geleden. Bozar zal niet verdwijnen, maar de afgestudeerden zitten in de wachtkamer, zij kunnen niet optreden, hun werk laten zien, films maken,... Net zij moeten de kans krijgen om de sociale veranderingen die nu volop spelen, mee te bepalen.”

HET DERDE PARADIJS

Het nieuwe paradigma – hoe de culturele sector zich in de toekomst in de samenleving kan inbedden – vindt Dujardin bij de Italiaanse hedendaagse kunstenaar Michelangelo Pistoletto. Meer bepaald het *Terzo*

Paradiso van de man, het derde paradijs. Dat paradigma is een uitbreiding van het teken voor oneindigheid, het bestaat zodoende uit drie cirkels – de twee uitersten representeren enerzijds de natuur en de materie, anderzijds de artificiële wereld, gemaakt door de mens. “Die twee moeten we samenbrengen, in harmonie in de middencirkel. Het is een concept voor een nieuwe renaissance. Het is uitzonderlijk dat een man van in de 80 daarover nadenkt. Vandaag neigt alles te veel naar het artificiële, ten nadele van de natuur.” “Pistoletto zegt dat we niet moeten denken aan het eind van de wereld, maar aan een nieuwe begin – een *rebirth*. In Bozar zijn we daar erg mee bezig. Het is een soort transformatie op een verantwoordelijke manier. Daarin kan Bozar elitair zijn – in de zin van: zonder compromissen op kwaliteit – én inclusief. Net zoals in de gedachte van Bauhaus: zoveel mogelijk mensen erbij betrekken en toch het succes van de welvaartsmaatschappij behouden, want de kwaliteit van onder andere de sociale zekerheid staat onder druk. De wetenschappen en de kunst kunnen een fundamenteel onderdeel van het derde paradijs zijn, net door die spillover.”

Met STEAM wil Bozar haar steen bijdragen en de samenwerking tussen Science, Technology, Education, Arts en Mathematics versterken. “We willen daarmee onderwijs en maatschappij weer dichterbij elkaar brengen zodat de kunstenaars de technologie niet altijd moeten volgen, maar dat ook het omgekeerde gebeurt: dat ingenieurs terug naar het atelier van kunstenaars gaan en daar opnieuw worden geïnspireerd. We moeten dat paradigma omdraaien: de kunstenaar heeft een fundamentele verantwoordelijkheid om de economische, technologische, wetenschappelijke en sociale transformatie mee te realiseren. Ik zet het misschien allemaal in een politieke context, maar het is zo. Je ziet dat ook in de nieuwe vormen van activisme, de nieuwe generatie rond de Green Deal – dat we twee miljard bomen moeten planten. We moeten terug naar een evenwicht.”

COCREATIE IS DE ENIGE MANIER

“De kunstensector moet opnieuw het engagement claimen, zeker in de transformatie waarin we vandaag zitten”, vindt Dujardin. “Onze instellingen kunnen de triomf van de stad zijn. Je voelt het vandaag in steden. Er is al een bewustwording rond ecologie en duurzaamheid. Daarom doen we binnenkort ook een retrospectieve over Roger Raveel. Een groene jongen avant la lettre. Of onze tentoonstellingen over kunst en gezondheid. Bozar is geen politiek forum, maar wij dragen wel een soort activisme uit, geen provocatie, maar ook geen censuur.” Daarnaast is er plaats voor debat met Bozar Agora. “In een tijd van de dominantie van

de overheid en de markt, groeit de rol voor de kunstensector. Wij zijn geen Mei 68, maar die bewustwording is belangrijk. Dan gaat het niet over een stad die je afbakt en zegt: alles daarbuiten is ons probleem niet. Neen, het gaat over het geheel. Je moet op een solidaire manier naar die gefedereerde entiteiten kijken. De NV België zou mijn droom zijn. Hetzelfde met die strijd voor een eigen, aparte culturele hoofdstad. In de plaats daarvan zou Europa moeten kiezen voor samenwerking en voor een coöperatieve, culturele stad.” Dujardin sluit af met een Afrikaans spreekwoord. “Als je snel wil gaan moet je alleen gaan, maar als je ver wil gaan, moet je samen gaan. Dat is de enige manier om met Bozar verder te gaan. Samen kunnen we veel meer realiseren.” •

www.bozar.be

“PISTOLETTO ZEGT DAT WE NIET MOETEN DENKEN AAN HET EIND VAN DE WERELD, MAAR AAN EEN NIEUWE BEGIN – EEN *REBIRTH*.”

1. Paul Dujardin. - 2. Keith Haring kwam vorig jaar op bezoek in Bozar. - 3. De expo 'Hotel Beethoven' moest door de brand gesloten worden. 4. Luchtfoto van 'Third Paradise' van Michelangelo Pistoletto in een plastic interpretatie als protestactie tegen de vervuiling van de Middellandse Zee in Catania, Italië (2019).